

Пайдалуу өсүмдүк

Автор: Халида Токоева

Сүрөтчү: Адель Дуйшеева

Пайдалуу өсүмдүк

Автор: Халида Токоева
Сүрөтчү: Адель Дуйшеева

Кыргыз тилинде
Бишкек 2023

Copyright © 2023, Бул чыгарма Creative Commons Attribution 4.0 Эл аралык лицензиясы (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) боюнча лицензияланган”

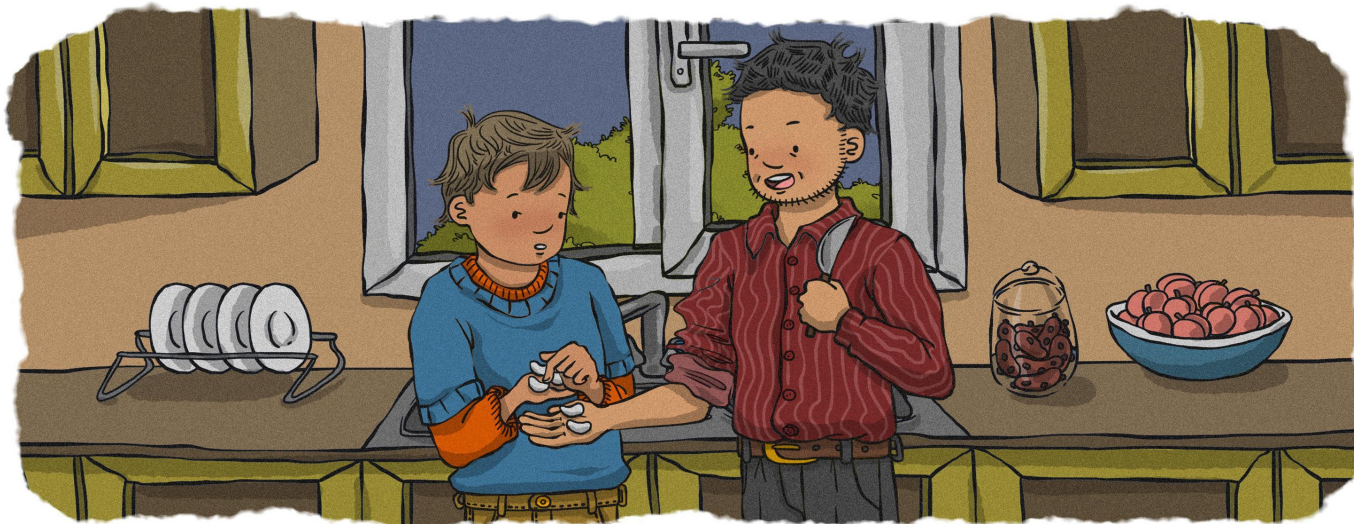
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Бул ишти коммерциялык максаттарда колдоно аласыз. Бул чыгарманы адаптациялап, толуктай аласыз. Авторлордун, иллюстраторлордун ж.б. автордук укугун жана өздүк маалыматтарын сакташыңыз керек.

"Пайдалуу өсүмдүк" (кыргыз тилинде), автор Халида Токоева, сүрөтчү Адель Дуйшеева

Бул басылма АКШнын эл аралык өнүктүрүү боюнча агенттиги (USAID) аркылуу көрсөтүлгөн Америка элинин колдоосу менен түзүлдү. Басылманын мазмуну USAIDдин же АКШ Өкмөтүнүн пикирин милдеттүү түрдө чагылдырбайт.

Жакшылык жакындарына жардам берүүдөн такыр качпайт. Бул жолу да таякесине сарымсак тазалоого жардамдашканы барды.

– Сарымсакты биз өзүбүз өстүрсөк болобу? – деп Жакшылык сурап калды.

– Албетте, болот. Жерге бир араба кык төгүп, өз убагында сугарып, отоп, жакшылап бакса эле сонун өспөйбү, – деди таякеси.

– Сарымсактын кандай пайдасы бар?

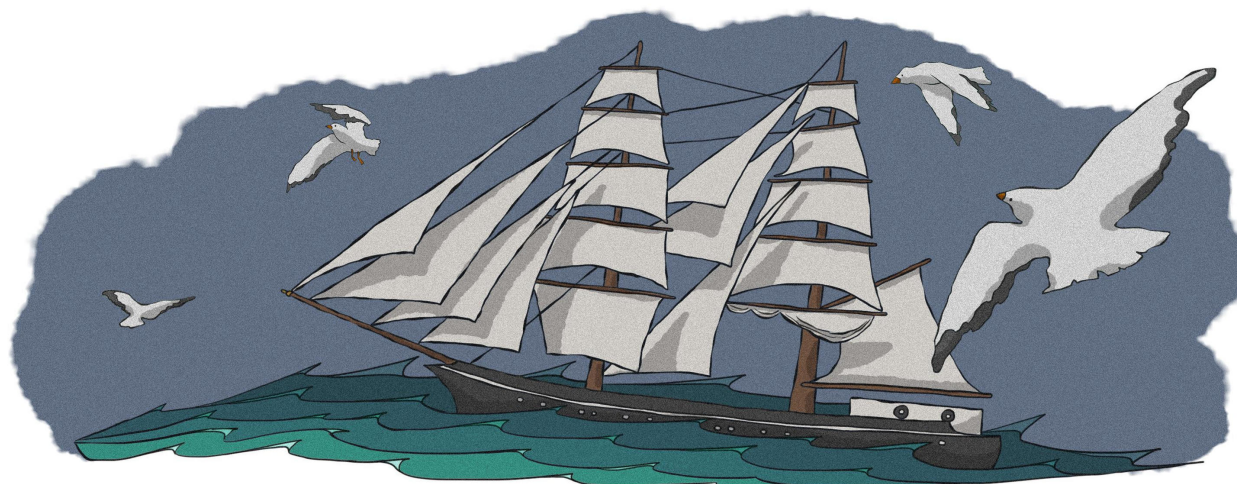
– Органикалык жер семирткичтерден өскөн сарымсак ден соолукка өтө пайдалуу болот. Анда антибактериалдык касиет бар. Ал артериялардын ийкемдүү болушуна жана адамдын кан басымынын төмөндөшүнө жардам берет. Ашказан-ичеги, жүрөк-кан тамыр ооруларынын алдын алат. Микробдорго каршы турат, холестеринди түшүрөт, канды суюлтат. Суук тийүүдөн сактайт, иммунитетти көтөрөт.

Авитаминозго ж.б. ооруларга эң жакшы дары. Вирустарды өлтүрөт, – деди врач болуп иштеген таажеңеси.

– Илгерки заманда деңиз үстүндө көпкө чейин саякатта жүргөн кемедеги моряктар витамин жетишпей, катуу ооруп калышыптыр. Алар цинга оорусунан сарымсактын жардамы менен айыгып кетишкенин китептен окугам, – деди Чолпон кошумчалап.

– Ой-ий! Абдан көп пайдасы бар турбайбы. Кел, Чолпон, экөөбүз бирге өстүрүп көрөлү, – деди Жакшылык.

– Жакшы оюңар бар экен. Анда мен силерге короонун ичинен эле даяр жерден бөлүп берейин. Бир чоң чака сарымсак айдап, өзүңөр багып көргүлө. Кыктан чачкыла. Сарымсакты бириндетип ажыраткыла. Мен көрсөтүп, жардам берип турам, – деди таякеси.

Жакшылык менен Чолпон жерге кык чачып, сарымсакты ажыратып бүтүштү.

– Арык жерлерге кошумча минералдык жер семирткичтерди колдонсо болот. Мисалы, фосфор жана калий жер семирткичтерин толугу менен күзүндө айдоонун алдында берүү керек. Ал эми аммиак селитрасын жазында эки бөлүп кошумча азыктандырууда колдонсо болот. Бирок минералдык жер семирткичтерге өскөн өсүмдүк көпкө сакталбайт. Ден соолукка да зыян, – деп таякеси билгенин балдарга түшүндүрүп жатты.

Үчөө даяр айдалган жерге үрөндүн катар аралыктары 20-45 см, ал эми катардагы өсүмдүк аралыктары 8-12 см, чуңкурчалардын тереңдиги 8-10 см болгондой өлчөштү. Сарымсактын учтуу бөлүгүн өйдө каратып, сол-сол кылып отургузушту.

Күзүндө үрөн тигилгенден кийин талаа иштери токтоду. Кыштай жердин астында жатты.

Эрте жазда кылтыйып учу чыгып келе жатканын көргөн Чолпон Жакшылыкка сүйүнчүлөп барды. Алар абдан кубанышты. Суудан чачып жатканын көргөн таякеси арыктан суу буруп келип сугарганды үйрөттү. Сабагы менен катар эле отоо чөп да бирге өсүп чыкты.

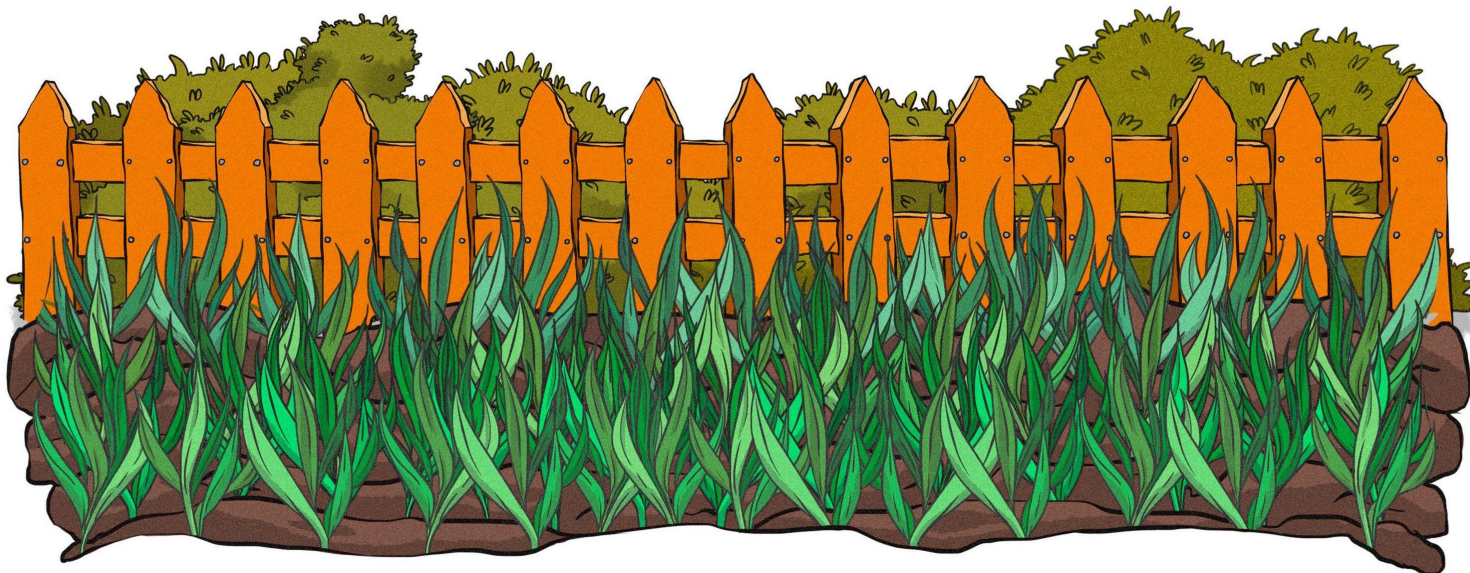

Балдар дем алыш күнү кеч киргенче отошту. Башынан ылдый аккан терди улам аарчып коюшат. Убагында түптөп, сугарып жакшы карашты. Жапжашыл болуп, бир өзгөчө өстү.

Биринчи күнү мектептен Мен жана дүйнө сабагынан Жазгүл эже пайдалуу өсүмдүктөр тууралуу сабак өттү. Окуучулар арасында өтө кызыктуу талкууну жаратты. Чолпон менен Жакшылык да өзүлөрү эккен сарымсак тууралуу классташтарына айтып беришсе, баары кызыгып калышты. Эжейинин сунушу менен сабактан кийин барып көрүп келишмек болду.

Жакшылык менен Чолпон классташтарын короонун аягындагы сарымсак талаага ээрчитип барышты. Катар-катар солдордо жапжашыл болуп жайкалып өсүп жаткан өсүмдүктөр көз жоосун алат. Жакшылык сарымсакты кантип өстүрүү жолдору менен катар эле жер семирткичтин түрлөрүнө токтолду. Эң жакшысы органикалык жер семирткич экенин айтып берди.

– Сактоо алдында 10-15 күн, кык жатпаган кургак сарай ичинде, бастырманын астында жайылып кургатылат, сабактарынан ажыратылат. Мындан кийин тор каптарга салынып, $+2...+4^{\circ}\text{C}$ температурада, 60% нымдуулукта, салкын, караңгы жерде 4-5 ай сактаса болот, – деп Чолпон кошумчалады.

– Хеопс пирамидасынын курулушунда иштеген жумушчуларга ден соолугун жана ишке болгон жөндөмдүүлүгүн сактоо үчүн сарымсак, пияз жана түрп берип турушкан. Тутанхамон фараонунун сөөгү жаткан табыттан да сарымсак табылыптыр. Римдик жоокерлер салгылашууга жөнөр алдында сарымсак чайнап алышкан. Бул жеңишке болгон кандайдыр бир ишенимди жараткан окшойт, – деди Жакшылык интернеттен окуганын айтып берип жатып.

Кичинекей дыйкандарга мугалими ыраазычылык билдирип, алардын эмгегине жогорку баа берди. Классташтары да Чолпон менен Жакшылыкты мактап, сарымсак өстүрүүгө кызыгып, суроолорду берип жатышты.

Классташтары көргөндөрүнө, уккандарына таң калышып, сарымсак тууралуу көбүрөөк билгилери келип калышты. Алар Чолпон менен Жакшылыктын жасаган иштерине таасирленип кайтышты.

Көп өтпөй сарымсактын өзөгү чыгып калды. Жакшылыктын таякеси өзөктү эртең менен эрте же кечке жуук жумшак кезинде этияттап кесүү керектигин айтып берди. Эгерде өзөгүн албай койсо, тишчелерге бөлүнбөй каларын да кошумчалады. Өзөктөрдү кол менен жулуп салууга болбойт, себеби өсүмдүк жабыркап, түшүмдүүлүгү төмөндөп кетерин айтты.

Балдар бир жумадай өзөк менен алышышты.

Бир күнү Чолпон сабактары саргая баштаганын көрүп, маанайы түшүп, Жакшылыкка айтты. Жакшылык дароо чуркап келип, экөө эмне кылар айла таппай көпкө ойлонушту. Жер семирткич берсекпи же сугаруу керекпи, эмнеге соолуп калды деген суроолорго жооп таба албай көпкө бушайман болушту.

– Таякем менен кеңешип көрөлү, – деди Жакшылык.

Таякеси жумуштан келе жатканда астынан тосуп алышты.

– Июль айында сарымсак бышат. Сабактарынын саргайганы – бышканынын белгиси, – деп таякеси Жакшылык менен Чолпондун санаасын тынчытып койду.

Балдар июль айынын аягында сарымсакты казып алышты. Казып алынган эки кап сарымсактын топурагын жакшылап күбүп, сабагын өрүп, бастырманын астына илип коюшту.

Арадан бир нече күн өтүп, илинген сарымсактардын кургаганына толук көзү жеткенден кийин, сабагынан башын чаап алышып, тор каптарга салып коюшту. Балдар биринчи дыйканчылык тажрыйбадан өткөнүнө, өз алдынча жасалган иштин жыйынтыгына кубанып калышты.

Кышында витаминге бай сарымсакты пайдаланып, ата-энеси да, өздөрү да суук тийүүдөн сактанып, иммунитеттерин көтөрө алышат.

Кийинки жылы мындан да көбүрөөк айдайлы деп экөө макулдашып, сарымсактан үрөнгө да тандап коюшту...

Автор: Халида Токоева
Сүрөтчү: Адель Дуйшеева

USAIDдин "Окуу керемет!" долбоору
Кыргыз Республикасы

1-класс	1.1 деңгээли
	1.2 деңгээли
	1.3 деңгээли
2-класс	2.1 деңгээли
	2.2 деңгээли
3-класс	3.1 деңгээли
	3.2 деңгээли
4-класс	4.1 деңгээли
	4.2 деңгээли